

J. G. N.

Korta Anmärkingar/

Wid

Anbyggarenas Särin-
gar och Hushålning, uti
Sala-Rost Hohn,
i Österbottn,

med

Wederbörandes samtycke/

Under

Oeconomiae PROFESSORENS, och Kongl. Wetensk.
Academ. Ledamots/

Herr PEHR KALMS,

Insende/

För Magister Krantsen

Utgifne/

Och til almänt ompröfwande öfverlämnade i Åbo Academies
öfre Sal e. m. den 21. Junii 1752.

af

GABRIEL GABR. CALAMNIUS,

Österbotninge.

ÅBO Tryckt, hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor.
Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Handelsmannen i Uleå,
Wälåreborne och Högwälsachtade
Herr JOHAN CALAMNIUS,

Min Högårade Käre Broder.

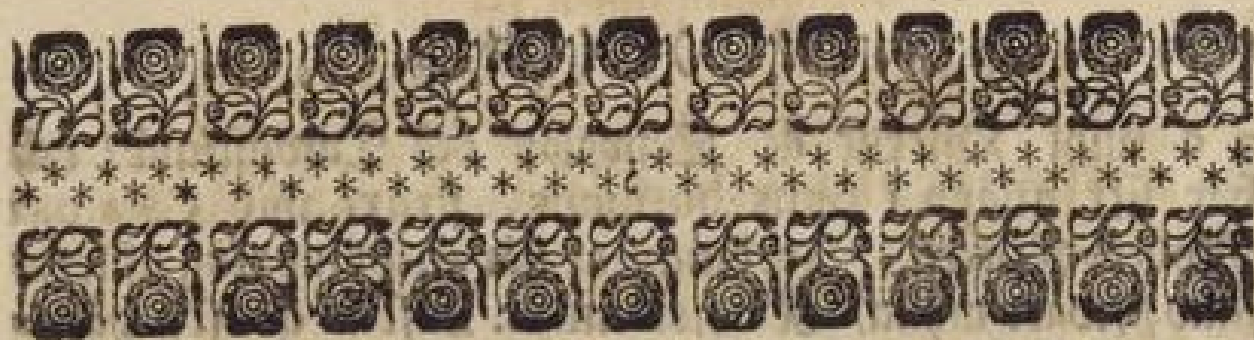
SN / af mina anmärkningar är / at betvi-
sta twålgärningar / och årted ynnest / med
taf och wördsamt hierta skola årkännas. Låt
Eder intet dershöre / Min Broder / misshaga /
at jag emot all Eder godhet och kärlek / som
mig är twedersaren / twisar min årkånsla / med
så liten föråring / som denna är / då jag intet
nu är i stånd / at frambara någon större. Him-
len täcktes framgent wälsigna Min Broder / och
hela des Kåra omtwårdnad, med allsköns wäl-
gång / helse och sundhet / så at icke något må-
te saknas / af alt det, som förmår göra Eder
lesnad lyckelig. Lef månfalt sål / och gynna
den / som med beständig nöije oförändrad / til sin
sidsta blund framhårdar

Min Broder,

Eder

trognaste Bror

GABRIEL GABR. CALAMNIUS.

SOm jag / til följe af våra Academiska Lagar och sedwänjor / är förbunden at något Academiskt prof utgifwa / och mina omständigheter pålägga mig härutinnan den aldrandjesligaste korthet / så wäl i anseende til tiden / som omkostnaden ; ty har jag waldt närwarande ämne / nämligen Korta anmärkningar wid Inbyggarenas näringar och huushållning uti min födelse ort, Calajoki, i Österbotten / hwilcket / ehuru kort thet blifwit afhandlat / förmodeligen ei läret misshaga dem / som / manne om wår Huushållnings förbättrande, weta / huru angelägit det är / at wara noga underrättad / äfwen om de minsta omständigheter uti hwar och en Lands ords Huushållning.

Calajoki Socken är belägen uti Uhleåborgs Långs Södra del / 8 $\frac{1}{2}$ mihl norr om Gamle-Carleby, 6 $\frac{1}{2}$ mihl Söder om Brahestad, är en bland de största och widesträcktaste Socknar i detta Län. Til större delen hafwa Inbyggarena satt sig neder och anlagt sina hemwisten på ömse sidor om Calajoki-åå / som sträcker sig 8

29 mihl Österut åt Sawolax och Tavastland/ och har sitt utlöpp i sinus bornicus, straxt wid Calajoki Moder=Kyrcka. Jordmån är här en blandning af lera/ sand/ svart mylla/ Rårrjord m. m. Luften gansta hälso= sam / derföre är här ei owanligt / at see folk / som ernädt en hög ålder / af 100 åhr och deröfwer.

Om åkerbruket i Calajoki.

Wid åkerbruket i Calajoki behöfwer jag wara så mycket mindre widlyftig, som Herr Mag. PAZELIUS utförligen afhandlat den saken uti sin Disputation, eller anmärkningar em Ång- och åker=skötsel i Österbottn: utan jag wil endast nämna / at ehuru ingen af Inbyggarena i Calajoki, finnas / som ei idkar åkerbruk / så kunna de dock jällan få mera derigenom / än de hafwa af nöden til sitt eget uppehälle; ja / ei det tilräckeligen / utan nödgas de ofta / anten resa up til Sawolax at köpa sig säd / eller gripa til barchbrödet; i synnerhet när miswårt åhr infalla. Förnämsta orsaken til alt detta / är dels / at en stor del af Inbyggarena warit mer sysselsatte med tiårubränneri / än at anja åkren / med den drift / som fordras / dels frost=nätter / som ofta infalla / och skada åhrs wårten / och altid gödra denna näring nog osäker; Man har dock med påliteliga rön och skäl / så wal här som på andra orter funnit / at om skogen genom försigtigt rödjande bleswe på alla sidor så öynad / at den minsta wäderpust kunde komma åt / och förskingra de skadeliga

duns

dunster / som eljest stadna på åkeren och wid infallans
 de köld förderfwa åhrswårten / samt / at kall-ådrar och
 morast / som denna Sockn nog åger / blefwo genom
 behörigt dikande astappade, skulle den olågenhet för-
 modeligen blifwa så håfwen, at grödan sällan eller als-
 drig kunde skadas; ty så länge man ei täncker härpå,
 kan man så mycket mindre gödra sig säkert hopp om
 en härlig åhrswårt / som man af erfarenheten funnit /
 at när / om sommaren wid kalla wäder / dunster drifwas
 från desse kår på sielfwa granskogen / blifwa des nya
 och spåda skat af desse kalla ångor förbrände och bort-
 fruna. Det kan jag til slut härwid säga / at om de
 många kår och mäsjar / som i denne Sockn finnes /
 blefwe rätt uptagne / om alt / hwad hos oss kan wara
 tienligt til åkerus gödande / rätteligen brukades m. m.
 skulle denna Calajoki Sockn ei allenast rikeligen fram-
 bringa så mycket Spanmähl des Inwånare til eget up-
 behålle tarfswade / utan ock hafwa mycket / at förrytira
 åt andra / ja / kunna rundeligen föda flere Hundrade
 Inwånare / än der nu finnes.

Om Ångstötsekn.

Ångarne i Calajoki Sockn åro måst belågne wid
 stränder af åar och bäckar / och som åbackarne åro
 mer / eller mindre höglånte; så åro ock ångarne mer
 eller mindre torre. En del båra skönt och frodigt hård-
 wals hödd / större delen åro doch suncke och båra ei ans-
 nat än gros jarr och fracken. De höglånte ångarne
 åro

äro mycket måslupne / och hafwa Zubbyggarena härtils
 icke brödt sig om den nyttiga konsten / at årligen plöija och
 göda ett stycke af sine måslupne ångar / och således
 margfalligt föröka gräsvärten. Ei heller wet jag nå-
 gon / som nyttiat det behändiga sättet / at med grantijs
 utöda denna måssa på sina ångar / som af Herr Mag. PAZE-
 LIUS uti des wackra anmärkningar om ång- och
 åker-skötsel i Österbotn pag. 28. anföres. Af de
 sancke ångarne äro en del så lågt belägna / at de ligga i sam-
 ma horizontela linea med watnet i nås belägna åar och in-
 stödar / och kunna således ei utan alt för stor möda och kost-
 nad göras torra; men så ligga dock de måste alltid något öf-
 wer watubrynet / hafwa och gemenligen fådt af naturen nå-
 got / fast otillräckeligt aflops dike / och kunde dershöfde utfor-
 kas med ringa möda och kostnad / i anseende til de stora för-
 delar / som deraf / så wäl wid bärningen / som /
 wid boskaps skötselen stode at winna. Tienliga plazer /
 som endast genom en mindre dugelig skogs borttrödande
 kunde förwandlas til skönaste ångar och betes marcker /
 finnas nog mångestades, men Zubbyggarena / hwilcka
 en del warit begifne på nåringar / som i längden mer
 skada det allmänna och efterkommanderna / än de rickta
 sina idkare / jag menar ett förstarcks tiårubrännande /
 hafwa och icke skött sina ångar med den ömhet och flit /
 som fordrats. De måste (några få undantagne) bru-
 ka ställa sitt höd i stackar / at under bar himmel under-
 gå de förwandlingar / som ständigt skifte / af regn och sol-
 sten

sten/ beta och köld / sud=slast och stormväder / höstetiden kunna tillskynda hwarat ofta en dryg del/ antingen aldeles förskämnes/ eller åtminstone förlorat mycket af sin must och godhet; fast andre åter finnas / som hälla höstaekar/ rätt gjorde/ nästan så goda/ som höslador. När man besinnar huru ringa / ja alseingenans och skötsel/ man så här i Calajoki, som annorstäds i Finland/ har om ångarne / och de ändoch bära så mycket gräs / at man deraf kan föda boskapen i huus, mot 7 månader/ om ei längre / och utlänningen likwäl / som årligen göder och omlagar sina ångar ei med mindre omsorg än sin åker / likwäl näppeligen kan få af dem så mycket foder / hwarmed han kan föda sin boskap inne 3 månader; huru högt skulle då icke wi kunna föröka gräs värtien / och huru tack samma skulle icke wära ångar då blifwa / samt hwad större myckenhet af boskap skulle icke wi kunna hafwa / om wi med lika ömhet / som utlänningen / anjade wära ångar?

Boskaps skötsel.

Man har här i Socknen samma boskap/ som på andra ställen här i Landet / nemligen hästar/ koor/ fåår / swin; getter hållas här ei allmänt.

Boskaps skötseln war nästan det enda medel/ hwaraf Londmannen under de 4 sista fattiga åren / hade sitt uppehälle. Man får här i Socknen ett skönt smör och en urwald ost: Calajoki smöret är ett af
det

Det bästa/ som från Finsta sidan til Stockholm öfver-
föres; man har funnit / at när goda hushållerskor
wål slat mjölkten och wål knådat smöret/ tills ingen
mjölk deruti mer varit qwar / ei heller brukat annat
än godt och rent salt / har wår mjölk gifwit rätt ä
godt och wackerst smör / som det bästa ifrån Helsingeland.

Osten / som här göres / gifwer ei stort efter den /
som kommer ifrån Åland och Småland. Det är märckwår-
digt / at uti Österbotn äro wisa Socknar / hwarest de
göra en mycket bättre / kraftigare och wälsmakligare
ost / än uti de andra; dessa Socknar äro i Wanerhet
följande Calajoki, Lohteå, Kelfviå, Gamle-Carleby,
Cronoby, Pedersöre. Ibland desse är Calajoki ost /
om ei den bästa / dock ei någon annan af de nyss up-
räknade estergifwande. Om sättet / huru de göra /
eller jordmån och betet / eller ock något annat / är orsa-
ken til en så skön ost i desse Socknar / kan jag ei / i
brist af tillräckeliga rön / wist säija. Mig har blifwit
för wist berättad / at folck / som kommit at flytta från
någondera af nyhånande Socknar / (hwarest de altid
gjordt en så god ost / som de andre i Socknen) til nå-
gon annan af de Socknar / derest en mindre behagelig
och mustig ost göres / ei någonsin sedan / drit de kom-
mit / varit i stånd at få så skön ost / som der / hwadan
de flyttat / jag menar / som i någon af de äfwanföre up-
räknade 6. Socknar. Detta kommer öfwerens med
det / som Camden uti sin Epitom. Britanniae. p. m. 399.
då han talar om Provincen Ches-shire i England, skrif-
wer: Hans ord lyda så: Betet för boskapen är
här

Här så krafftigt och skönt/ at den wälsmakligaste och utwaldaste ost giöras här i stor myckenhet/ hwars lijke hela den öfriga delen af England ei är i stånd at frambringa/ fast man och togo från denna Province de quinfold/ som woro de största Måstarinnor i ostgiörande.

Sår tryckas ei wela här så fort; ty utom det/ at de så ofta bortryckas af rofdjur/ som derstädes ibland mehr och mindre fånas, så störta de nog mycket af hwariebanda sjukdomar/ antingen de då komit at äta några förgiftiga örter/ eller dricka något osundt watern/ eller äta något gräs/ hwar i några skadelige mlecter setat/ eller at de så deras sjukdomar af mångfaldige andra ordsaker.

Skogs-skötsel.

Så litet almogen här i Sockn/ måst härtil/ warit sorgfällig/ at bringa Uker- och Uings-bruket til des råta högd; så obetänckt tiltagsne hafwa de wist sig med den bästa och dyrbaraste furuskogens utödade och härjande; ty dels utödes en otrolig myckenhet genom tiårubranneri/ dels genom timmer/ dels genom swedjande/ m. m. så at om alla de trån/ som endast uti denna Sockn årligen för tiårubrannarens hra/ swidjarens eld och Timmermannens bila måste stupas och döda/ kunde räknas/ skulle det blifwa et hiskeligit antal.

Ut här willa öfwertala någon til skogars hågnande och tråns planterande/ är aldeles fåsängt/ så länge skogarne äro odelte. Utan i medlertid har det warit/ och förhända ännu beklageligen är, åtskilliga af inbyggarenas förnämsta giörsmål/ at hwar om annan öda och härja

skogen/ så mycket de någonsin orcka och förnä/ råcknande
 för en reen och gagnelig winst ju mera tiära de få bränna/
 och ju mera skog de få försälja/ utan afseende derpå/ att
 ganska många/ och ofta största delen af de trån som kas-
 tas eller afbarckas til tiäruwed/ kunde med tiden blifwa
 de skönaste mast-och andra storwäcks trån; och utan ef-
 ter sinnande/ at deras efterkommande nåppeligen få en
 sticka wed/ at wärja sig med mot kolden/ ån mindre nå-
 got mera.

Vi hoppas at Höga Wederbörandes ömhet om
 wår huushållnings upkomst/ låter besörja at en sådan del-
 ning i wåra skogar må ske med det första/ och då skall
 man see Inbyggarena börja långt sparsammare/ at brän-
 na tiära och swedja, då skulle en och hwat beslita sig/ at
 förädla sin tiära i det högsta/ då skulle man först blifwa
 sorgfällig om/ at til tiäru-bränneri åfwen nyttia skator
 och rötter/ på sätt/ som af Herr Mag. SAMUEL CHY-
 DENIUS/ föreslås uti des anmärckningar/ som finnes bi-
 fogade wid slutet af Major ROSENSTENS skogs-skötse/
 den sednare uplagan/ som för ett åhr sedan utgafs i Stock-
 holm, med anmärckningar af Hr. Mag. TROTZEIUS, som
 återbruket här i Calajoki, ei af alla blifwit drifwit med den
 slit som borde; så kan det ock intet annars wara/ ån at
 den minsta miswärt/ som på en illa hafdåd åter ofta plå-
 gar infalla/ nödgat dem på annat sätt skaffa sig brödfö-
 dan / och då måste skogen igen ersätta denne brist; då gif-
 res stora och hisfeliga nederlag på de slåtaste och rokaste
 furu trån i skogen/ af hwilcka bareken allena nyttias til det
 bekante barckbrödet; ett bröd, som ehuru stråft och osma-
 feligt det wara månde/ likwål/ om man besinnar / at den
 största furu ofta ei gifwer stort mer barck / ån til en enda
 fat

***) *** **

9

Kaka bröd åtgår / är långt dyrare / än det kosteligaste bröd / som på Runga borden framjättes.

Wore fördensfull önskeligit / at Inbyggarena i det stället wille mera slå sig på åkerbruk / och då änteligen oundwiskeliga miswäxt år infalla, nyttia andra til föda ticnliche örter och wäxter / af hwilcka wåra Naturforskares skarpsinnighet uptäckt ett stort antahl.

Det är märckwärdigt, at de bönder, som trägnast idka tiårusbränneri, och tro sig winna ganska mycket derigenom, ofta, för det de försumma deras åkerbruk, nödgas resa up til Sastwolar och der utläggga för Spannmåhl, nästan alla de penningar de genom tiårusbränneri kunnat förwårswa sig; så at winsten blir liten eller ingen, och imedlertid är skogen utödd och åkern i wanhåfd: hwaraf är klart, at den, som slitigt ansar åkern, måt så wäl som de förre, om ei bättre. Således see wi, at skogen här på mångfalt sätt blifwit utödd: en mindre behagelig erfarenhet börjar nu småningom öyna ögonen på en och hwar, at see skadan höras, när de, som bo i nedra delen af Socknen, nu nödgas resa 4 a 5 mihl, om de skola få en god timmerstock, och rått nu börja sakna tillräckeligit bränse uti ett så kallt Climat.

Om Jagt och diur- samt Fogla-fången.

De inbyggarena här i Landet mera i sitt lefnads sätt liknade Lappar, än bönder, war Jagt och diurfånge en af deras förtämsta och hufwudsakeligaste näringar; men nu mera, sedan skogarne blifwit mycket utödde, har också denne näring mycket aftagit. Elgar, Renar, Björnar, Wargar, Loar, Råfwar, Harar, Utrar, Mårdar, Härmelinet, Skornar, Tiädrar, Orrar, Hierpar, Endripor, Gåf och Swanor, samt åtskillige slags ånder fångas här årligen, fast ei til någon särdeles myckenhet.

Fiske.

Sådan, som löper aerom Socknen, fångas många slags god och smakelig fisk, såsom Laxar, Äd, Harr, Sijl, Geddor, Abbor, Meijon ögon, m.m. Men som Strömen årligen mer och mer uplandas, så minskas och fisket dageligen, så at man nu mera ei får här

få

så mycket som i fordnå tider, när Socknen feck namn af denne fiskerika åå, Calajoki, d. å. fiske åå. Wore fördenstull Strömmens uprånstning åfwen i anseende til denna omständighet högst angelågen. den wore och mycket lätt möjelig, om ådren på grundare stället deltes emellan Inbyggarena, och hwar och en sedan bleswe af Crono betienter tilhållen at rånfa sin andel; genom hwilcket ei allenast ynnigare fiske förskaffades, utan handelen och inbördes rörelsen åfwen mycket befråmjades. En del af de bönder, som bo wid Salt sjön, idka om Somrarna, Strömmings fiske, då de gemenligen få rikeligen til egit behof, och understundom och at förtyttra något åt andra.

Om Handel och rörelse.

Medan Strömmen som, (sagt år) rinner genom Socknen; så wore och nästan ingen, der den bleswe uprånst, som icke då kunde betiena sig af den samma, at ned försla sina waror til Sidstranden, der de af Stads boarne emottagas; och åter föra up Salt, Tobak och annat hward de af Stadsboarne plåga sig tilhandla.

Åf alla Landtmanna waror, som härifrån til Städerna förtyttras, utgibr Tiåran det största quantum, hwilcket skogarnas myckna utöddande och astynande nogsamnt intygat.

Genom Skepps byggande hafwa de och de förra åhren förtyent något; men nu sedan skogarne blifwit så mycket utödda, har denne handelsgrenen till en stor del bdejat borttorcka.

Smör och Ost, litet slactt boskap, skin waror, bidreckwed, åro åfwen de persedlar, som Calajoki boar plåga förtyttra til Städerna och förskaffa sig Crono-utlagor, Salt, Tobak m. m. Spanndål få de sällan mera, ån de sielfwe behöfwa. Det til grånsade hafwet gifwer dem och tillfälle, at siledes föra deras waror til Städerna.

Men mina omständigheter tillåta mig ei längre fortsåta deße mina anmärckningar, utan nöddgas här sluta. En af mina Landsmän, som sämnat of hopp, at med det största få en utförig beskrifning åfwer denne Calajoki

Sockn, torde och upfålla, hward uti denne Fortta brefter.